

Biuletenio tematika ir tema

Klimato kaita

Biuletenio laidos antraštė, probleminis klausimas

Konfliktai Vidurio Rytuose kaip sisteminis lūžio taškas energetikos ir klimato politikoje

Esminiai žodžiai

Klimato kaita, energetika, nafta, geopolitika, Hormūzo sąsiauris, konfliktai, JAV, Iranas

Serija ir registracijos numeris

S-2026-4

Leidimo data

2026-05-21

Leidimo vieta

Vilnius

Žanras

Analitinė apžvalga Kita

Šaltiniai: kategorijos

- Teisės aktai Politinė komunikacija
 Analitinių centrų kūriniai / leidiniai
 Žiniasklaidos turinys Socialinių tinklų turinys
 Statistiniai duomenys Mokslo darbai
 Metainformaciniai produktai
 Išviešinti slapti / privatūs duomenys

Šaltiniai: nuo - iki

2018 01 01 -
2026 05 06

Šaltiniai: kalbos

- Lietuvių k. Lenkų k.
 Anglų k. Kitos ES kalbos
 Rusų k. Kitos

Citavimui (APA stiliumi)

Nacionalinė biblioteka, Informacijos analitikos skyrius (2026). *Konfliktai Vidurio Rytuose kaip sisteminis lūžio taškas energetikos ir klimato politikoje* (S-2026-4). Vilnius.

Kontaktiniai duomenys

Informacijos analitikos skyrius; analitika@lnb.lt. Nacionalinė biblioteka, Gedimino pr. 51, 01109 Vilnius.

Turinio apžvalga

Šioje apžvalgoje analizuojama, kaip regioninis nestabilumas transformuojasi į globalias ekonomines krizes ir kodėl dekarbonizacija laikytina tvaria kryptimi siekiant mažinti sisteminį pažeidžiamumą.

Aptariama:

- sisteminis iškastinio kuro ekonomikos ribotumas;
- atsinaujinančiosios energetikos potencialas egzogeninio šoko poveikiui mažinti;
- naftos, kaip kompleksinės žaliavos, vaidmuo;
- socialinės ir klimato nelygybės dimensija.

1. Įžanga

Analizuojant Izraelio, Jungtinių Amerikos Valstijų (JAV) ir Irano konfliktą Vidurio Rytuose, dažniausiai į jį žvelgiama kaip į regioninę kovą dėl hegemonijos, įtakos zonų ir karinio pranašumo. Vis dėlto pastaroji įvykių eskalacija atveria gerokai gilesnę sistemine dimensiją – tai yra ir energetikos transformacijos istorija, turinti tiesioginių sąsajų su klimato politikos dinamika. Dabartinė krizė išryškina globalios ekonomikos pažeidžiamumą, kylantį iš vis dar vyraujančios priklausomybės nuo iškastinio kuro, taip pat atskleidžia esminius struktūrinius skirtumus tarp angliavandenilių gavyba grindžiamos geopolitikos ir potencialaus dekarbonizuoto pasaulio modelio.

Analitinių apžvalgų archyvas: <https://lnb.lt/istekliai/kiti-istekliai/analitines-apzvalgos>

Cituojant arba naudojant šį šaltinį, nuoroda į Nacionalinę biblioteką yra būtina.
Šioje apžvalgoje pateikiamas turinys nėra oficiali Nacionalinės bibliotekos nuomonė.

LNB / IAS / S / 2026-05-21 / Psl. 1 iš 10
© Nacionalinė biblioteka, 2025 / Слава Україні!

Pasaulinė energetikos sistema atsidūrusi egzistencinėje kryžkelėje. Viena vertus, stebima senosios tvarkos inercija – „juodasis auksas“ išlieka pagrindinis infliacijos, makroekonominio stabilumo ir nacionalinio saugumo veiksnys. Kita vertus, krizė Irane veikia kaip katalizatorius, rodantis, kad perėjimas prie atsinaujinančiųjų energijos išteklių (AEI) nebėra vien aplinkosauginis siekis – tai tampa esminiu suvereniteto, atsparumo ir strateginės autonomijos klausimu.

Dabartiniai smūgiai Iranui neturėtų būti vertinami vien kaip lokalizuoti kariniai veiksmai. Susiklosčiusi situacija signalizuoja apie struktūrinį pasaulinių tiekimo grandinių, susiformavusių remiantis pigios naftos ir stabilių jūrų transporto koridorių prielaida, pažeidžiamumą. Didžiausia sisteminė rizika kyla ne dėl paties Irano, o dėl eskalacijos poveikio visam Persijos įlankos regionui. Šis konfliktas interpretuotinas ne kaip laikinas rinkos sutrikimas, bet kaip sisteminis lūžio taškas, verčiantis iš esmės persvarstyti globalios ekonomikos ir energetikos pagrindus.¹

2. Iškastinio kuro ekonomikos struktūrinis pažeidžiamumas ir tiekimo grandinių dinamika

Šiuolaikinėms pasaulio ekonomikos sistemoms būdinga gana staigi reakcija į geopolitines krizes. Didesnį jų jautrumą lemia iškastinio kuro tiekimo grandinių geografinė koncentracija ir priklausomybė nuo riboto skaičiaus strateginių taškų (siaurų vandens kelių, angl. *choke points*). Toks pažeidžiamumas yra ilgalaikių globalizacijos procesų, orientuotų į kaštų optimizavimą, rezultatas.²

Logistika – strateginių taškų efektas ir sisteminė rizika. Pasaulinėje energijos išteklių tranzito infrastruktūroje kritinį vaidmenį atlieka susiaurėję vandens keliai. Vienas svarbiausių tokių taškų – Hormūzo sąsiauris. Šiuo koridoriumi gabenama apie 20 proc. pasaulio naftos ir reikšminga dalis

¹ Braaksma, A. (2026 m. kovo 4 d.). How would the Iran crisis play out in a world powered by renewables, not fossil fuels? Prieiga per internetą: <https://theconversation.com/how-would-the-iran-crisis-play-out-in-a-world-powered-by-renewables-not-fossil-fuels-277537>
Gunningham, N. (2026 m. kovo 2 d.). The strikes on Iran show why quitting oil is more important than ever. Prieiga per internetą: <https://theconversation.com/the-strikes-on-iran-show-why-quitting-oil-is-more-important-than-ever-277192>
International Energy Agency. (2026 m. balandžio 24 d.). Middle East crisis disrupts international natural gas markets and delays global LNG supply wave. Prieiga per internetą: <https://www.iea.org/news/middle-east-crisis-disrupts-international-natural-gas-markets-and-delays-global-lng-supply-wave>
International Energy Agency. (2025). World Energy Outlook 2025. Prieiga per internetą: <https://www.iea.org/reports/world-energy-outlook-2025>
IPCC. (2023). AR6 Synthesis Report: Climate Change 2023. Prieiga per internetą: <https://www.ipcc.ch/report/ar6/syr/>
Energy Security. Prieiga per internetą: <https://www.iea.org/topics/energy-security>
Commodity Markets. (2026). Prieiga per internetą: <https://www.worldbank.org/en/research/commodity-markets>
World Economic Outlook. (2026). Prieiga per internetą: <https://www.imf.org/en/publications/weo>
World Oil Transit Chokepoints. (2026). Prieiga per internetą: https://www.eia.gov/international/analysis/special-topics/World_Oil_Transit_Chokepoints
Roubini, N. (2026 m. gegužės 6 d.). N. Roubini: keturi Irano karo scenarijai. Prieiga per internetą: https://www.vz.lt/izvalgos/2026/05/06/n-roubini-keturi-irano-karo-scenarijai-584366?utm_source=nl&utm_medium=email&utm_campaign=naujienlaskis-bendras
² Hormuzo energetikos krizė Lietuvoje chaosą sėja dar neprasidėjusi. (2026 m. kovo 26 d.). Prieiga per internetą: https://www.vz.lt/vz-nuomone/2026/03/26/hormuzo-energetikos-krize-lietuvoje-chaosa-seja-dar-neprasidedusi-582413?utm_source=nl&utm_medium=email&utm_campaign=naujienlaskis-nt
Volstritas kalba: akcijoms skaudžiausias Hormuzo krizės padarinys – infliacija. (2026 m. gegužės 3 d.). Prieiga per internetą: https://www.vz.lt/rinkos/2026/04/30/volstritas-kalba-akcijoms-skaudziausias-hormuzo-krizes-padarinys-infliacija-584190?utm_source=nl&utm_medium=email&utm_campaign=naujienlaskis-premium

Analitinių apžvalgų archyvas: <https://lnb.lt/istekliai/kiti-istekliai/analitines-apzvalgos>

suskystintų gamtinių dujų, todėl jam tinka „vieno taško trikties“ (angl. *single point of failure*) rizikos apibrėžimas.

Bet kokie nesklandumai sąsiauryje, susiję su kariniu konfliktu ar navigacijos ribojimais, iš karto lemia energetinių išteklių pasiūlos trūkumą, kuris per trumpą laiką sukelia globalius kainų svyravimus ir infliacinius procesus. Kadangi nafta išlieka esminis sąnaudų komponentas transporto ir gamybos srityse, jos tiekimo sutrikimas daro laipsnišką poveikį mažmeninėms prekių ir paslaugų kainoms bei makroekonominėi politikai.³

Rinkų jautrumas ir geopolitinė kainodara. Iškastinio kuro rinkose kainas lemia ne tik pasiūlos ir paklausos pusiausvyra, bet ir geopolitiniai lūkesčiai. Neapibrėžtumo sąlygomis rinkos dalyviai į kainodarą įtraukia vadinamąją „geopolitinę priemoką“ dar prieš atsirandant realiems tiekimo sutrikimams.⁴ Taigi, geopolitinių rizikų, pavyzdžiui, galimų karinių veiksmų prieš energetinę infrastruktūrą, numatymas tampa ekonominiu veiksniu, lygiaverčiu pasiūlos ir paklausos pokyčiams. Dėl to iškastiniu kuru paremta ekonomika funkcionuoja kaip nuolatinėmis neprognozuojamomis aplinkybėmis veikianti sistema, kurioje kainodara grindžiama scenarijais, orientuotais į potencialius trikdžius.

Geologinis determinizmas ir išteklių koncentracija. Nuo iškastinio kuro priklausoma ekonomika yra struktūriškai apribota geologinės sąlygos, kurią galima apibrėžti kaip geologinį determinizmą. Reikšminga dalis pasaulio angliavandenilių išteklių glūdi tam tikrose konkrečiose Žemės vietose, pirmiausia – Arabijos tektoninėje plokštėje (apie 30 proc. pasaulio naftos ir 17 proc. gamtinių dujų atsargų).

Resursų koncentracija tam tikruose regionuose lemia neišvengiamą jų importuotojų, ypač Europos Sąjungos ir Azijos valstybių, priklausomybę nuo Artimųjų Rytų geopolitinio konteksto ir saugumo. Kitaip nei energijos šaltinių decentralizacijos atveju, ekonomikos priklausomybė nuo iškastinio kuro riboja energetinį suverenitetą, nes sistema gali būti tiesiogiai veikiamą išorinių faktorių.⁵

AEI grįsto modelio struktūriniai pranašumai. Atsinaujinančiųjų išteklių energetikos principais veikiančios sistemos pasižymi didesniu atsparumu geopolitiniams sukrėtimams. Pvz., vietoje generuojama saulės ir vėjo energija yra ištekliai, kurių prieinamumas ir savikaina nėra tiesiogiai susiję su

³ Budrys, K. (2026 m. kovo 2 d.). *Hormuzo sąsiaurio blokavimas kelia grėsmę pasaulinei prekybai*. Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/naujienos/politika/budrys-hormuzo-sasiaurio-blokavimas-kelia-gresme-pasaulinei-prekybai-120232235>
Mendenhall, E. (2026 m. balandžio 15 d.). *Strait of Hormuz: why the US and Iran are sailing in very different legal waters*. Prieiga per internetą: <https://theconversation.com/strait-of-hormuz-why-the-us-and-iran-are-sailing-in-very-different-legal-waters-280557>
Dėl Hormuzo situacijos Persijos įlankos šalys svarsto apie naujus naftotiekus. (2026 m. balandžio 2 d.). Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/verslas/4/2886256/del-hormuzo-situacijos-persijos-ilankos-salys-svarsto-apie-naujus-naftotiekus>

⁴ *Russia's Oil and the Iran War: Consequences and Challenges*. (2026 m. kovo mėn.). Prieiga per internetą: <https://carnegieendowment.org/ru/russia-eurasia/politika/2026/03/russia-oil-iran-war-consequences>
Laivybos milžinė MSC atidaro naują prekybos maršrutą, apeinantį Hormuzą. (2026 m. gegužės 4 d.). Prieiga per internetą: https://www.vz.lt/logistika-ir-transportas/2026/05/04/laivybos-milzine-msc-atidaro-nauja-prekybos-marsruta-apeinanti-hormuza-584282?utm_source=nl&utm_medium=email&utm_campaign=naujienlaiskis-premium

⁵ Shokri N., Shokri-Kuehni S. (2026 m. balandžio 17 d.). *Strait of Hormuz: why even neutral and distant countries like Switzerland can't escape the fallout*. Prieiga per internetą: <https://theconversation.com/strait-of-hormuz-why-even-neutral-and-distant-countries-like-switzerland-cant-escape-the-fallout-280762>

tarptautinių tiekimo grandinių saugumu ar tranzito pastovumu.⁶ Todėl AEI energetikos plėtra sudaro prielaidas mažinti struktūrinę priklausomybę nuo eksporto iš rizikingų regionų, didinti energetinį saugumą ir stabilizuoti kainodarą vidutiniu ir ilguoju laikotarpiu.⁷

3. Dekarbonizacija, pasikartojantis energijos tiekimo šokas ir nacionalinis saugumas

Dekarbonizacijos procesas iš esmės keičia energetinio saugumo sampratą – priklausomybės nuo išorinių tiekimo grandinių klausimas užleidžia vietą vidaus infrastruktūros atsparumo temai. Dabartinės geopolitinės krizės Artimuosiuose Rytuose išryškina akivaizdžius struktūrinius skirtumus tarp iškastinio kuro ir AEI energetikos sistemų, atskleidžia jų poveikį platesnėms socioekonominėms sritims, įskaitant apsirūpinimo maistu saugumą, bei skatina sparčiau projektuoti pasaulį be CO₂. Tačiau transformacija vyksta palaipsniui – pereinamuoju laikotarpiu veikia hibridinis modelis.⁸

Elektros sistemos apsauga nuo egzogeninio šoko. Nuo iškastinio kuro priklausomose sistemose energijos kainą lemia kintamos sąnaudos, todėl išteklių tiekimo trikdžiai tiesiogiai paveikia galutinius vartotojus ir makroekonominis rodiklius. Atsinaujinančiosios energetikos modelis pasižymi didesniu kainų pastovumu dėl iš esmės kitokios sąnaudų struktūros. Jame dominuoja pradinės kapitalo investicijos (angl. *Capital Expenditure*). Kadangi pirminiai energijos šaltiniai (saulė, vėjas) yra lokaliai prieinami ir nemokami, kintamosios eksploatacinės sąnaudos (angl. *Operating Expenditure*) yra artimos nuliui. Tokiomis sąlygomis elektrifikuota ekonomika apsaugoma nuo pasaulinių krizių ir kuro pabrangimo, užtikrinamos pastovios, ilguoju laikotarpiu prognozuojamos energijos kainos.⁹

Energetikos decentralizacija ir pažeidžiamumo pobūdis. AEI energetikos plėtra keičia ekonominės sistemos rizikų struktūrą – nuo centralizuotos, logistikos nesklandumams jautrios sistemos pereinama prie

⁶ Europe's energy grid can't keep up with the renewables boom: Which country will suffer the most?. (2026 m. balandžio 1 d.). Prieiga per internetą: <https://www.euronews.com/2026/04/01/europes-energy-grid-cant-keep-up-with-the-renewables-boom-which-country-will-suffer-the-most>

Solar saved Europe €3bn in fossil fuel imports in March: Which country is leading the way? (2026 m. balandžio 1 d.). Prieiga per internetą: <https://www.euronews.com/2026/04/01/solar-saved-europe-3bn-in-fossil-fuel-imports-in-march-which-country-is-leading-the-way>

Important threshold crossed as renewables meet world's energy demands and fossil power drops. (2026 m. balandžio 21 d.). Prieiga per internetą: <https://www.euronews.com/2026/04/21/important-threshold-crossed-as-renewables-meet-worlds-energy-demands-and-fossil-power-drop>

⁷ Navakas, N. (2026 m. balandžio 14 d.). Paradoksas: Hormuzo blokada tik pagilėjo, tačiau naftos kaina krenta. Prieiga per internetą: <https://www.vz.lt/rinkos/2026/04/14/paradoksas-hormuzo-blokada-tik-pagilejo-taciau-naftos-kaina-krenta-583385>

International Monetary Fund. (2026 m. balandžio mėn.). Special feature on commodities: market developments and the economics of rare earths. Prieiga per internetą: <https://www.imf.org/-/media/files/publications/weo/2026/april/english/commodityspecialfeature.pdf>

Energy Institute. (2025). Statistical Review of World Energy. Prieiga per internetą: <https://www.energyinst.org/statistical-review>

BP. (2025). Energy Outlook – 2025 edition. Prieiga per internetą: <https://www.bp.com/en/global/corporate/energy-economics.html>

World Bank. (2026). Global economy is resilient, but vulnerable countries are falling behind. Prieiga per internetą: <https://openknowledge.worldbank.org/server/api/core/bitstreams/a9e24256-baf8-45bb-9075-75e437e1d6f7/content>

Resilient supply chains. Prieiga per internetą: <https://www.oecd.org/en/topics/resilient-supply-chains.html>

⁸ Iran war sparks renewables boom as Europeans rush to buy solar, heat pumps and EVs. (2026 m. kovo 31 d.). Prieiga per internetą: <https://www.euronews.com/2026/03/31/iran-war-sparks-renewables-boom-as-europeans-rush-to-buy-solar-heat-pumps-and-evs>

Hormuzo kontekstai: elektra tyliai triumfuoja, bet naujos revoliucijos nematyti. (2026 m. balandžio 16 d.). Prieiga per internetą: https://www.vz.lt/energetika/2026/04/13/hormuzo-kontekstai-elektra-tyliai-triumfuoja-bet-naujos-revoliucijos-nematyti-583287?utm_source=nl&utm_medium=email&utm_campaign=naujienlaiskis-bendras

⁹ Important threshold crossed as renewables meet world's energy demands and fossil power drop. (2026 m. balandžio 21 d.). Prieiga per internetą: <https://www.euronews.com/2026/04/21/important-threshold-crossed-as-renewables-meet-worlds-energy-demands-and-fossil-power-drop>

Solar saved Europe €3bn in fossil fuel imports in March: Which country is leading the way? (2026 m. balandžio 1 d.). Prieiga per internetą: <https://www.euronews.com/2026/04/01/solar-saved-europe-3bn-in-fossil-fuel-imports-in-march-which-country-is-leading-the-way>

Analitinių apžvalgų archyvas: <https://lnb.lt/istekliai/kiti-istekliai/analitines-apzvalgos>

decentralizuoto energijos generavimo modelio. Iškastinio kuro tiekimo grandinės priklauso nuo susiaurėjusių vandens kelių, o AEI infrastruktūra gamina energiją iš vietoje prieinamų šaltinių, todėl yra mažiau pažeidžiama „butelio kaklelio“ tipo sutrikimų. Tačiau reikia atkreipti dėmesį į tai, kad ir šioje srityje atsiranda naujų grėsmių, pvz., kibernetinės atakos prieš elektros tinklus.

Perėjimas prie AEI keičia priklausomybės energetikoje pobūdį: vietoje nuolatinio kuro importo didesnę reikšmę įgauna technologijų plėtra, gamybos pajėgumai ir įrangos diegimas. Esminis skirtumas tas, kad iškastinio kuro tiekimo sutrikimai sukelia momentinį ekonominį poveikį, o technologinių komponentų stygius labiau veikia naujų pajėgumų vystymą, bet ne esamą energijos gamybą.¹⁰

Geopolitinės galios persiskirstymas. Dekarbonizacija nepanaikina geopolitinės konkurencijos, tačiau keičia jos akcentus. Strategiškai svarbesnė tampa nebe naftos telkinių ir tranzito koridorių kontrolė, o kritinių žaliavų, tokių kaip ličio, kobalto, retųjų žemės elementų, gavyba ir perdirbimas, intelektinė nuosavybė ir aukštųjų technologijų gamyba. Decentralizavus energijos gamybą mažėja paskatų karinėms intervencijoms, orientuotoms į naftos išteklių kontrolę, tačiau tikėtini konfliktai dėl kitų resursų, pvz., Afrikoje, Pietų Amerikoje, Arktyje.¹¹

Arktis ir Grenlandija tapo nauju geopolitiniu karštuoju tašku. Čia klimato kaita jau ne tik ekologinė problema, bet ir esminis veiksnys, keičiantis pasaulio laivybą, energetiką bei saugumo strategiją. Išsamiau apie tai rašyta LNB apžvalgoje S-2026-2.

Pasikartojančio energetinio šoko poveikis trąšų rinkoms ir apsirūpinimo maistu saugumui. Nuo iškastinio kuro priklausomų sistemų pažeidžiamumas pasireiškia ne tik energetikos sektoriuje, bet ir susijusiose kritinėse industrijose, ypač trąšų pramonėje. Persijos įlankos regionas, kuriame koncentruojasi didelė dalis gamtinių dujų ir trąšų gamybos, atlieka svarbų vaidmenį pasaulinėse žemės ūkio tiekimo grandinėse. Pvz., Persijos įlankos arabų šalių bendradarbiavimo tarybos šalys kartu pagamina apie 25–30 proc. pasaulyje eksportuojamų azoto trąšų.

Energetinės krizės ir tiekimo trikdžiai šiame regione sukelia azoto trąšų pasiūlos svyravimus, nes jų gamyba tiesiogiai priklauso nuo gamtinių dujų kainų. Dėl to importuojančiuose regionuose, ypač Europoje, išauga gamybos kaštai, silpsta konkurencingumas, kyla grėsmė žemės ūkio produktyvumui.¹²

Atsižvelgiant į tai, kad pasaulinio žemės ūkio produktyvumas apskritai priklauso nuo trąšų naudojimo, **jų brangimas ir mažėjantis prieinamumas kelia sisteminę apsirūpinimo maistu riziką. Tai patvirtina, kad iškastinio kuro geopolitika daro tiesioginį poveikį ne tik energetikai, bet ir svarbiausioms socioekonominėms sistemoms.**¹³

¹⁰ Hormūzo kontekstai: elektra tyliai triumfuoja, bet naujos revoliucijos nematyti. (2026 m. balandžio 16 d.). Prieiga per internetą: <https://www.vz.lt/energetika/2026/04/13/hormuzo-kontekstai-elektra-tyliai-triumfuoja-bet-naujos-revoliucijos-nematyti-583287>

¹¹ Pakistan, Turkey, Egypt and Saudi Arabia emerge as a new regional power bloc amid Iran war. (2026 m. kovo 31 d.). Prieiga per internetą: <https://theconversation.com/pakistan-turkey-egypt-and-saudi-arabia-emerge-as-a-new-regional-power-bloc-amid-iran-war-279782>

¹² Russia's New Fertilizer Export Strategy Amid Global Turmoil. (2026 m. kovo mėn.). Prieiga per internetą: <https://carnegieendowment.org/ru/russia-eurasia/politika/2026/03/russia-new-fertilizer-expor>

¹³ ECB ekspertų makroekonominės prognozės euro zonai, 2026 m. kovo mėn. (2026 m. kovo mėn.). Prieiga per internetą: https://www.ecb.europa.eu/press/projections/html/ecb.projections202603_ecbstaff~ebe291cd3d.lt.html

Analitinių apžvalgų archyvas: <https://lnb.lt/istekliai/kiti-istekliai/analitines-apzvalgos>

4. Nafta kaip esminė civilizacijos žaliava ir dekarbonizacijos strateginės kryptys

Analizuojant geopolitinių krizių poveikį, būtina pripažinti, kad nafta yra ne tik energijos šaltinis, bet ir itin svarbi modernios ekonomikos žaliava. Naftos chemijos produktai reikalingi įvairiems gamybos sektoriams, todėl iškastinio kuro atsisakymas yra kompleksiškas ir nevienalytis procesas, kurio metu energetinė transformacija vyksta greičiau nei alternatyvių žaliavų kai kuriose pramonės srityse atradimas. Prognozuojama, kad naftos poreikis ne energetikos reikmėms ilgainiui didės.¹⁴

Žemės ūkis ir apsirūpinimo maistu saugumas. Žemės ūkio sektoriaus priklausomybė nuo angliavandenilių yra struktūrinė. Gamtinės dujos – pagrindinė amoniako, būtino azoto trąšoms pagaminti, žaliava. Geopolitiniai trikdžiai šių dujų tiekimo grandinėse tiesiogiai didina trąšų savikainą ir lemia maisto brangimą pasauliniu mastu.¹⁵

Be to, visas maisto gamybos ciklas – nuo mechanizuoto dirvos apdirbimo iki tarptautinės logistikos – tebėra priklausomas nuo skystojo kuro. Ši priklausomybė sustiprina pasikartojančio energetinio šoko poveikį apsirūpinimo maistu saugumui, ypač labiau pažeidžiamose valstybėse, importuojančiose išteklius. Pažymėtina, kad žemės ūkis ypač priklausomas nuo dyzelino. Kai kurios šalys šiame sektoriuje bando populiarinti alternatyvius degalus (biometaną, elektrą), bet pokyčių mastas kol kas nedidelis.¹⁶

Naftos produktai pramonės sektoriuose. Naftos perdirbimo procese išskiriami įvairūs šalutiniai produktai, be kurių neapsieitų šiuolaikinė pramonė. Plastiką, polimerą ir sintetinį pluoštą –

Iš ECB – sprendimas dėl palūkanų normų. (2026 m. kovo 19 d.). Prieiga per internetą: <https://lnk.lt/straipsniai/verslas/is-ecb--sprendimas-del-palukanu-normu--/366745>

Critical raw materials. Prieiga per internetą: https://single-market-economy.ec.europa.eu/sectors/raw-materials/areas-specific-interest/critical-raw-materials_en

Nuo energetinės krizės iki energetinio saugumo veiksmai. Politikos formuotojams. (2026 m. balandžio mėn.). Prieiga per internetą: https://www.irena.org/-/media/Files/IRENA/Agency/Publication/2026/Apr/IRENA_policy_advisory_4-26-1_Middle_East_2026.pdf

FAO chief economist warns of severe global food security risks from disruption to Strait of Hormuz trade corridor. (2026 m. kovo 26 d.)

Prieiga per internetą: <https://www.fao.org/newsroom/detail/fao-chief-economist-warns-of-severe-global-food-security-risks-from-disruption-to-strait-of-hormuz-trade-corridor/en>

Food Security Update. (2026). Prieiga per internetą: <https://www.worldbank.org/en/topic/agriculture/brief/food-security-update>

The Iran war's impacts on global fertilizer markets and food production. (2026 m. balandžio 1 d.). Prieiga per internetą:

<https://www.ifpri.org/blog/the-iran-wars-impacts-on-global-fertilizer-markets-and-food-production/>

Trąšų prekybos sutrikimai Artimuosiuose Rytuose: Hormūzo sąsiaurio ir Raudonosios jūros pavojai. YouTube:

<https://www.youtube.com/watch?v=GMdGn9wM32s>

¹⁴ Прокопенко А., (2026 m. kovo 20 d.). Не нефтью единой. Как закрытие Ормуза выводит Россию в лидеры рынка удобрений.

Prieiga per internetą: <https://carnegieendowment.org/ru/russia-eurasia/politika/2026/03/russia-new-fertilizer-export>

The Future of Petrochemicals. (2018 m. spalio mėn.). Prieiga per internetą: <https://www.iea.org/reports/the-future-of-petrochemicals>

World Energy Outlook 2023. (2023 m. spalio mėn.). Prieiga per internetą: <https://iea.blob.core.windows.net/assets/86ede39e-4436-42d7-ba2a-edf61467e070/WorldEnergyOutlook2023.pdf>

Hydrogen. Prieiga per internetą: https://energy.ec.europa.eu/topics/eus-energy-system/hydrogen_en

Iranui smogus gamykloms, šluojamas aliuminis. (2026 m. balandžio 2 d.). Prieiga per internetą:

https://www.vz.lt/pramone/2026/04/01/iranui-smogus-gamykloms-sluojamas-aliuminis-582714?utm_source=nl&utm_medium=email&utm_campaign=naujienliskis-premium-rec

Į Hormūzo sąsiaurį atsimušusi pramonė: busimos krizės gylį matuoja Irano ir JAV derybų terminais. (2026 m. balandžio 29 d.). Prieiga per internetą:

https://www.vz.lt/pramone/2026/04/29/i-hormuzo-sasiauri-atsimususi-pramone-busimos-krizes-gyli-matuoja-irano-ir-jav-derybu-terminais-584041?utm_source=nl&utm_medium=email&utm_campaign=naujienliskis-premium

Ekspertas: vasara aviacijai sugadinta. (2026 m. balandžio 28 d.). Prieiga per internetą: https://www.vz.lt/logistika-ir-transportas/2026/04/28/ekspertas-vasara-aviacijai-sugadinta-584060?utm_source=nl&utm_medium=email&utm_campaign=naujienliskis-premium

Ekspertas: vasara aviacijai sugadinta. (2026 m. balandžio 28 d.). Prieiga per internetą: https://www.vz.lt/logistika-ir-transportas/2026/04/28/ekspertas-vasara-aviacijai-sugadinta-584060?utm_source=nl&utm_medium=email&utm_campaign=naujienliskis-premium

¹⁵ „Achemos“ vadovė: trąšų brangimas labiau paveiks žemės ūkį kitą sezoną. (2026 m. balandžio 2 d.). Prieiga per internetą:

<https://www.lrt.lt/naujienos/verslas/4/2886262/achemos-vadove-trasu-brangimas-labiau-paveiks-zemes-uki-kita-sezona>

¹⁶ Hudson André O., (2026 m. kovo 11 d.). Oil isn't just fuel: Iran conflict could disrupt markets for everything from plastics to fertilizers.

Prieiga per internetą: <https://theconversation.com/oil-isnt-just-fuel-iran-conflict-could-disrupt-markets-for-everything-from-plastics-to-fertilizers-277946>

pagrindinės medžiagos, iš kurių gaminama tekstilė, pakuotės ir vartojimo prekės. Todėl naftos kainų svyravimai veikia ne tik energijos, bet ir galutinę produktų savikainą.

Farmacijoje ir kosmetikos pramonėje iš naftos sukurti junginiai naudojami vaistų, higienos priemonių ir pakuočių gamyboje. Farmacijos sferoje nafta nėra nepakeičiama kaip energijos šaltinis, tačiau ji labai svarbi šio sektoriaus produkcijos žaliava. Taigi energetiniai sutrikimai gali sukelti tiekimo nesklandumus net gamybos srityse, kurios nėra tiesiogiai susijusios su energijos vartojimu.

Atsinaujinančiosios energetikos struktūrinis paradoksas. Dekarbonizacijos procesas pasižymi vidine prieštara: AEI technologijų plėtra vis dar priklauso nuo naftos chemijos produktų. Vėjo turbinų, saulės modulių ir elektromobilių pramonėje naudojama polimerinė derva, kompozitas ir plastikas, kurių gamyba priklauso nuo iškastinio kuro.

Naftos brangimas trumpuoju ir vidutiniu laikotarpiu didina AEI technologijų diegimo kaštus ir lėtina energetinę transformaciją. Tai akivaizdi priklausomybė, kuri gali būti įveikta tik nuosekliai dekarbonizuojant gamybos pramonės grandines. Tiesa, esamuoju laiku naftos produktų kaina skaičiuojant bendrus AEI technologijų kaštus nėra dominuojanti – didesnę įtaką daro retieji metalai, darbo jėgos sąnaudos.¹⁷

Nors AEI energetika gali pakeisti naftą kaip energijos šaltinį, rasti alternatyvų jai, kaip universaliai naudojamai žaliavai, išlieka reikšmingu technologiniu iššūkiu. Naujų medžiagų, tokių kaip bioplastikas, gamyba dar nėra pakankamai išplėtota, kad galėtų visapusiškai pakeisti naftos chemijos produktus. Dėl to pasaulinė ekonomika išlieka pažeidžiama tuose geopolitinių procesų veikiamuose regionuose, kuriuose iškastinių išteklių susitelkę daugiausia.

Siekiant mažinti aptartąsias sistemines rizikas, svarbu įgyvendinti **kompleksinę transformaciją, kurios strateginės kryptys būtų:**

- **energetinis suverenitetas per AEI energetikos plėtrą.** Energijos gamyba iš vietinių išteklių turėtų būti laikoma nacionalinio saugumo prioritetu, mažinančiu priklausomybę nuo importuojamo kuro. Tiesa, esama rizikos, kad gali išaugti priklausomumas technologijų ir kitų žaliavų srityse.
- **Tiekimo grandinių diversifikavimas.** Kritinių žaliavų, pvz., ličio, kobalto, retųjų žemės elementų, gavybos ir perdirbimo srityse turi būti bendradarbiaujama su patikimais partneriais.
- **Vandenilio ekonomikos integracija.** Industrijos, įskaitant trąšų pramonę, transformacija leistų sumažinti priklausomybę nuo gamtinių dujų ir stabilizuoti produkcijos gamybos sąnaudas. Trąšoms gaminti naudojamas gamtines dujas galima pakeisti žaliuoju vandeniliu, tačiau proveržį šioje srityje riboja dideli kaštai ir nepakankamai išplėtota infrastruktūra.

¹⁷ Iranui smogus gamykloms, šluojamas aliuminis. (2026 m. balandžio 2 d.). Prieiga per internetą: <https://www.vz.lt/pramone/2026/04/01/iranui-smogus-gamykloms-sluojamas-aliuminis-582714>

Analitinių apžvalgų archyvas: <https://lnb.lt/istekliai/kiti-istekliai/analitines-apzvalgos>

- **Geopolitinio spaudimo eliminavimas.** AEI energetikos plėtra riboja autoritarinių režimų galimybes naudoti energijos išteklius kaip geopolitinio spaudimo priemonę. AEI mažina iškastinio kuro eksportuotojų poveikį, tačiau atsiranda kitokio pobūdžio priklausomybių, pvz., nuo kiniškų technologijų, ir geopolitinis spaudimas neišnyksta, tik transformuojasi.

5. Socialinės ir ekonominės pasekmės besivystančiam pasauliui

Vidurio Rytų konfliktų sukeltas energetinis šokas pasižymi asimetriniu efektu. Jis pasireiškia kaip „rizikos daugiklis“, kai labiausiai paveikiamos valstybės, kenčiančios ir nuo klimato kaitos padarinių. Šiame kontekste energetinis saugumas tampa neatsiejamas nuo humanitarinio saugumo ir išlikimo klausimų.¹⁸

Strateginių rezervų deficitas ir egzistencinis pažeidžiamumas. Skirtingai nei ekonomiškai stiprios valstybės, kurios ilgą laiką kaupė strateginius naftos ir dujų rezervas, mažesnes pajamas generuojančios Azijos ir Afrikos šalys, pvz., Pakistanas, Bangladešas, Etiopija, neturi didelių minėtų išteklių sandėkų. Brangstant naftai, joms kurą tenka pirkti momentinėmis (angl. *spot*) kainomis, o atsiskaitymui naudoti ribotas užsienio valiutų atsargas. Tai lemia nacionalinių valiutų nuvertėjimą ir didina valstybės skolos aptarnavimo riziką. Negana to, energijos išteklių kainoms pasiekus kritinę ribą, valstybės gali imtis planinių elektros tiekimo ribojimų, kurie neigiamai atsiliepia pramonei, viešųjų paslaugų sektoriui ir sveikatos apsaugos sistemai.

Energetika, apsirūpinimo maistu saugumas ir socialinis stabilumas. Iškastinio kuro brangimas tiesiogiai atsispindi pasauliniuose maisto kainų indeksuose, tačiau besivystančiose šalyse šis poveikis yra neproporcingai didelis. Dauguma šių valstybių yra grynosios trąšų importuotojos, todėl gamtinių dujų kainų augimas Vidurio Rytuose tiesiogiai mažina azoto trąšų prieinamumą. Tai lemia menką derlių ir priklausomybę nuo brangaus maisto importo.

¹⁸ World Economic Outlook: Policy Pivot, Rising Risks. (2026 m. balandis). Prieiga per internetą: <https://www.imf.org/-/media/files/publications/weo/2026/april/english/text.pdf>

Global Economic Prospects. (2026 m. sausis). Prieiga per internetą:

<https://openknowledge.worldbank.org/server/api/core/bitstreams/a9e24256-baf8-45bb-9075-75e437e1d6f7/content>

Special Focus: Food Price Shocks: Channels and Implications. (2019 m. balandis). Prieiga per internetą:

<https://thedocs.worldbank.org/en/doc/974291555528031558-0050022019/original/CMOApril2019SpecialFocus.pdf>

Glauber, J., Laborde, D., Mamun, A. (2026 m. balandžio 7 d.). Will the Iran crisis lead to another round of food price spikes? Prieiga per internetą: <https://www.ifpri.org/blog/will-the-iran-crisis-lead-to-another-round-of-food-price-spikes/>

Human Development Report Office. (2026). Data and insights on climate change's impact on agriculture and food production. Prieiga per internetą: <https://hdr.undp.org/>

Ionesco D. (2023 m. birželio 5 d.). Let's talk about climate migrants, not climate refugees. Prieiga per internetą:

<https://www.migrationdataportal.org/blog/lets-talk-about-climate-migrants-not-climate-refugees>

International Organization for Migration. (2024). Climate Action. Prieiga per internetą: <https://www.iom.int/climate-action>

IOM Strategy on Migration, Environment and Climate Change 2021–2030. (2021). Prieiga per internetą:

<https://environmentalmigration.iom.int/iom-strategy-migration-environment-and-climate-change-2021-2030>

Loss and Damage: A Moral Imperative to Act. Prieiga per internetą: <https://www.un.org/en/climatechange/adelle-thomas-loss-and-damage>

Loss and Damage. (2023 m. gruodžio 15 d.). Prieiga per internetą: <https://climate.mit.edu/explainers/loss-and-damage>

COP28 UAE Declaration on a Global Climate Finance Framework. (2023 m. gruodžio 1 d.). Prieiga per internetą:

https://www.cop28.com/en/climate_finance_framework

JT klimato kaitos konferencijos sprendimai: besivystančioms šalims bus skirta trigubai didesnė parama kovai su klimato kaita. (2024 m.

lapkričio 26 d.). Prieiga per internetą: <https://klimatokaita.lt/aktualijos/naujienos/jt-klimato-kaitos-konferencijos-sprendimai-besivystanციoms-salims-bus-skirta-trigubai-didesne-parama-kovai-su-klimato-kaita/>

Empiriniai duomenys rodo, kad 30–40 proc. peržengiantis **maisto kainų kilimas yra susijęs su pilietinių neramumų ir politinio nestabilumo rizikos padidėjimu**. Taigi, energetinis šokas veikia ne tik kaip ekonominis veiksnys, bet ir kaip sisteminis visuomenės destabilizavimo katalizatorius.¹⁹

LNB apžvalgoje S-2024-2 išryškinta, kad klimato kaitos, energetikos ir maisto sistemų sąveika perauga į geopolitinį iššūkį, keliantį tiesioginę grėsmę politiniam stabilumui ir pasauliniam saugumui.

Pasikartojančio energetinio šoko ir klimato kaitos sąveika. Besivystančioms šalims tenka dviguba našta – vadinamieji klimato ir energetikos spąstai. Lėšos, kurios galėtų būti skiriamos prisitaikyti prie klimato kaitos, pvz., investuojamos į drėkinimo sistemas, infrastruktūrą ar atsparias žemės ūkio technologijas, energetinių krizių metu nukeliauja kuro ir maisto subsidijoms. Taip geopolitiniai sukrėtimai tiesiogiai riboja kai kurių valstybių galimybes didinti atsparumą klimato kaitai. Jos padariniai, pvz., sausras, kartu su energijos tiekimo ribojimais mažina ir žemės ūkio našumą. Tai skatina migraciją iš provincijos į miestus ar kitas valstybes, didina geopolitinę įtampą.²⁰

Esama padėtis išryškina klimato kaitos problematikos netolygumą: besivystančios šalys, kurios istoriškai mažiausiai prasidėjo prie šiltnamio efektą sukeliančių dujų emisijų, labiausiai nukenčia nuo svyravimų iškastinio kuro rinkoje, dažniausiai sukeltų išorinių geopolitinių konfliktų. Ši aplinkybė svariai papildo argumentaciją dėl klimato finansų mechanizmų, įskaitant kompensacines priemones („klimato reparacijas“), plėtros ir spartesnio technologijų perdavimo, siekiant sudaryti sąlygas labiau pažeidžiamoms šalims pereiti prie decentralizuotų AEI sistemų ir „peršokti“ vystymosi, kada naudojamas iškastinis kuras, etapą.

Su naftos kainų svyravimais susijęs socialinis ir ekonominis nuosmukis besivystančiose šalyse – ne trumpalaikė krizė, o sisteminis iššūkis globaliai klimato politikai. Be energetinio stabilumo šios valstybės negali įgyvendinti klimato tikslų, kurių nepasiekusios lieka neatsparios energetiniams iššūkiams.

LNB analitinėje apžvalgoje S-2025-1 rašyta, kad COP29 konferencijoje sutartas 300 mlrd. JAV dolerių metinis finansavimas iki 2035 m. neatitinka besivystančių šalių lūkesčių. LNB apžvalgoje S-2025-11 dar kartą pabrėžta, kad COP30 derybose išaugusi struktūrinė įtampa išryškino kritinį atotrūkį tarp besivystančių šalių reikalaujamų klimato reparacijų ir nepakankamo realaus finansavimo žalai atlyginti.

6. Apibendrinimas ir akcentai, į ką atkreipti dėmesį ateityje

Dabartinė krizė Vidurio Rytuose nėra izoliuotas karinis incidentas, o sisteminis signalas, kad priklausoma nuo iškastinio kuro globali ekonomika pasiekė atsparumo ribas. Galima teigti, kad priklausomybė nuo

¹⁹ Emediegwu L., (2026 m. kovo 17 d.). Why developing nations could be the first to suffer as the Middle East conflict raises food prices. Prieiga per internetą: <https://theconversation.com/why-developing-nations-could-be-the-first-to-suffer-as-the-middle-east-conflict-raises-food-prices-278164>

²⁰ Chacar A., (2026 m. balandžio 6 d.). Hormuz closure threatens the global food supply: why grocery price hikes are coming. Prieiga per internetą: <https://theconversation.com/hormuz-closure-threatens-the-global-food-supply-why-grocery-price-hikes-are-coming-279899>
Nouri B., Parmar I. (2026 m. balandžio 23 d.). Middle East conflict looks increasingly like a war nobody can win. Prieiga per internetą: <https://theconversation.com/middle-east-conflict-looks-increasingly-like-a-war-nobody-can-win-281253>

angliavandenilių sukuria nuolatinį pažeidžiamumo ciklą, kurį nutraukti galima tik įgyvendinus esminę energetikos ir pramonės transformaciją.

Iškastinio kuro eroje valstybes riboja geofiziniai veiksniai – nacionalinis saugumas priklausė nuo išorinio stabilumo ir strateginių tranzito koridorių kontrolės. Perėjimas prie atsinaujinančiųjų energijos išteklių keičia šią logiką – atsiranda technologinis suverenitetas, kurio kontekste energija generuojama ir vartojama vietoje, o galia grindžiama inovacijomis.

Naftos kainų šuolis veikia ne tik kaip energetinis šokas, bet ir kaip humanitarinė bei pramonės rizika. Tai reiškia, kad, siekiant sumažinti kritinių tiekimo grandinių pažeidžiamumą, dekarbonizaciją reikia įgyvendinti ne tik energetikos sektoriuje, bet ir žemės ūkyje, naftos chemijos ir kitose srityse.

Lietuvos, nuosekliai mažinusios priklausomybę nuo rusiškų energijos išteklių ir anksti diversifikavusios tiekimą, patirtis rodo, kad energetinis savarankiškumas yra integrali nacionalinio saugumo dalis. Vis dėlto, mūsų šalis išlieka globalios rinkos dalimi, todėl Vidurio Rytų konfliktai juntami, ypač per:

- pasaulines naftos kainas, nes dėl jų šuolio pabrangsta degalai, transporto ir logistikos paslaugos, pakyla kainų lygis;
- gamtinių dujų kainų svyravimus tarptautinėje rinkoje – pabrangta trąšos, tai atsiliepia žemės ūkiui ir maisto pramonei;
- strateginių partnerių dėmesio ir resursų atitraukimą, taip netiesiogiai veikiamas regioninio saugumo balansas.

Akcentai, į ką atkreipti dėmesį ateityje

- Įvykių Vidurio Rytuose kontekste galima aiškiai matyti, kad energetinis saugumas ir klimato politika yra glaudžiai susijusios sritys. Lietuvos strateginė kryptis – energetinės priklausomybės mažinimas ir technologinė pažanga – gali būti vertinama kaip nuoseklus atsakas į kintančią geopolitinę ir klimato realybę.
- Laikantis šios krypties vertėtų daugiau dėmesio skirti energijos kaupimo technologijų: baterijų sistemų, vandenilio saugyklų, kurios veiktų kaip alternatyvūs strateginiai rezervai, plėtrai. Taip pat būtina skatinti alternatyviųjų medžiagų, tokių kaip bioplastikas, vystymą ir pramonės integraciją į mažai CO₂ išmetančios gamybos grandines, įskaitant vandenilio ekonomiką.
- Kritinių žaliavų srityje itin svarbu toliau mažinti priklausomybę nuo politiškai nestabilių ar autoritarinių režimų ir stiprinti partnerystę su patikimomis valstybėmis.
- AEI infrastruktūros plėtra turi būti vertinama kaip geopolitinio stabilumo priemonė. Investicijos į švarią energetiką prisideda prie ilgalaikio globalaus saugumo stiprinimo.